

toujours mêlés avec les bons en cette vie, jusqu'à la séparation qui s'en fera au dernier jour, concourt à sanctifier ceux-ci, et lui prescrit d'excellentes règles à ce sujet. Il lui dit en particulier qu'il faut les supporter, sans s'émanciper de les juger et ne s'en séparer que par les sentiments de l'esprit et du cœur. La lettre est fort belle, et fait voir que son auteur était bien instruit de la doctrine de saint Augustin.

La septième et dernière, qui devrait être la première, si l'on avait égard à l'ordre des temps, est la mieux écrite de tout le recueil, quoique les autres aient leurs beautés. C'est une réponse à Adelmanne, ou Alestan, autrefois maître de Guillaume, qui, ayant appris qu'il avait renoncé au monde, lui écrit pour lui en marquer son extrême douleur. Guillaume lui prouve que bien loin de s'en attrister, il devrait s'en réjouir; et les preuves qu'il emploie pour le lui persuader sont d'une part les motifs qui l'avaient déterminé à prendre ce parti; et de l'autre la paix, les douceurs, les charmes qu'il goûtait dans le sein de la vraie philosophie, et qu'il l'invite à venir goûter avec lui. Les descriptions que l'auteur y fait des misères spirituelles de cette vie, et des avantages du cloître, lorsque la discipline régulière y est exactement observée, sont vives, animées, et quoique courtes, bien soutenues. Il y a non-seulement de beaux traits d'éloquence dans cette lettre, mais on y trouve même de

2° Outre ces sept lettres, nous avons aussi de l'abbé Guillaume une fort belle prière, dans laquelle il a laissé de grandes marques d'une foi vive, d'une piété aussi éclairée que solide, et d'une profonde humilité. Elle est en l'honneur de saint Augustin, et faite pour être récitée avant que de monter à l'autel, pour y offrir les divins mystères; d'où nous apprenons que l'auteur était revêtu du sacerdoce. C'est une continuelle effusion de cœur, composée en partie de passages fort touchants de l'Écriture, et de quelques endroits des collectes de la Liturgie. Si l'auteur, en y invoquant particulièrement saint Augustin, montre qu'il avait une confiance spéciale en son intercession, il n'y fait pas paraître moins d'attachement pour la doctrine de ce saint docteur.

Dom Mabillon ayant détérré ces opuscules dans un manuscrit de l'abbaye de Saint-Arnoul à Metz, qui paraissait fait du temps même de l'auteur, les a publiés au premier volume de ses *Analectes*, où il les a accompagnés de savantes observations. On a en par celles que nous avons faites nous-mêmes, à mesure que nous avons rendu compte de ces mêmes écrits, que l'auteur savait bien les belles lettres, et avait le talent de bien écrire pour son siècle, mais qu'il ne savait pas assez modérer la vivacité de son style, qui allait jusqu'à l'impétuosité en certaines rencontres.

GUILLELMI EPISTOLÆ.

(MABILL. *Analect.* nov. edit., p. 456.)

EPISTOLA PRIMA.

AD GREGORUM VII PAPAM.

(Anno 1073.)

Illi de electione ejus gratulatur.

Domino venerabili et universali papæ G., W. peccator, devotæ orationis affectum et humilis servitutis effectum.

Licet sapientia Dei universa quæ per ipsam facta sunt, dispositione mirabili et ordine imperturbabili moderetur, etc. *Vide Patrologiæ tom. CXLVIII, col. 14.*

EPISTOLA II.

AD MANASSEN REMORUM ARCHIEPISCOPUM.

Ei resignat prælationem monasterii Remigiani.

Domno M. Remorum archiepiscopo, frater W., orationem, servitium.

Plurimas tibi et ingentes gratias agimus, cum propter benevolentiam tuam, qua nobis in Christo statum optatæ quietis es imprecatus, tum quia nos a tuæ dominationis jugo, quo miserabiliter premebamur, maturius absolvisti: quod quidem ad illam imperturbabilem quietem, cui nostra suspirat intentio, comparandam non minimas vires adjiciet. Sicut enim fulgor iste visibilis sanis oculis est delectamentum, lippiculis vero tormentum: sic nimirum illud intelligibile et oblecticium lumen non nisi ei menti se dignatur ostendere, quæ ab omni terrena caligine suos enubilare contendit obtutus. Satis igitur eminet, quantum beneficii nobis contu-

C leris, qui id præstitisti, ut illud summum bonum, summum gaudium summamque lætitiâ, sanctorumque mentium lumen frequentius et familiaris attingamus. Gratias ergo tibi, gratias tibi!

Baculum autem tuum, quem nimis minaciter tibi jubes remitti, nos noveris non habere: indignum præsertim ducentes illum nobiscum baculum exportare, quem nunquam libuit omnino portare. Quis enim, quæso, est iste baculus tuus, nisi ille baculus arundinis, de quo propheta proclamât, non eum esse idoneum ad sustinendum: cui quicumque iunitur, vulnerari potest facilius quam sustentari. Jesu bone, quam amarissimum illum baculum experti sumus! quantas in illo passi sumus contumelias et terrores! Profecto vix nos vivere credimus. Averterit Dominus hujusmodi baculum a servo suo, et tradat illum hosti suo. Et hæc quidem diximus non tuum accusando rigorem, sed nostrum ostendendo dolorem.

Abrenuntiamus ergo baculo tuo, abrenuntiamus etiam abbatiæ; non tamen, si tibi placuerit, amicitia: abrenuntiamus tuæ prælationi, nullatenus tamen dilectioni. Scimus enim, inspirante Domino, et illos amare, quorum animos ad dilectionem non possumus provocare.

Quod vero potestatem subjectionis in nos exercituum te canonicè militaris, prius ipse debes canonicè vivere, ut id canonicè prosequaris. Nemo quippe jure potest canonicam exercere censuram, qui divinos canones contemnendo, vitam ducit im-

param : nec ad aliena dijudicanda valet esse idoneus, qui per illicita aliena dimittendo, in suis moribus invenitur erroneus. Hæc interim pauca tibi conscripsimus, te hinc deprecantes, ut petulantissimam linguam tuam freno temperantiæ modereris, ne si te nobis exhibueris Lusciū Lavinium, cogamur in te nostrum acutissimum infligere genuinum. Scis enim jam nos posse liberius scribere, quia non est unde tu possis proscribere.

EPISTOLA III.

AD EUMDEM.

De eodem argumento.

Manassæ Remensis Ecclesiæ obæssori W. peccator.

Quid dulcedinis, quid amoris, postquam tuo jugo nescio quæ fortuna me subdidit, erga te semper habuerim; hinc evidenter elucet, quod a te frequentissime passus contumelias et terrores, sic tamen justæ indignationis impetum refrenavi, ut nunquam in derogationem, nunquam in amariora verba proruperim. Certe mirabantur id etiam conlaterales tui, et me inter turbulentissimas minas tuas et horridas animi tempestates inhabitare mente tranquilla animoque imperturbabili consistere, miris laudibus efferebant: et re vera sedebam in quodam securissimo portu, et illi petræ, de qua quondam Israelitica plebs bibeat, et a qua Petrus vocabulum traxit, anchoram cordis habens affixam. Omnes turbulentias tuas impetusque minarum verberumque procellas, velut evanescentem fumum spumamque gurgitis, contemnebam.

Verum quia quisquis veræ dilectionis movetur affectu, non potest de cuiuslibet proximi erratibus non dolere; plus tuis, fateor, furiis, quam meis ingemisceram injuriis, illumque versiculum mecum sæpe convolvens, *Erue a frænea, Deus, animam meam, et de manu canis unicum meam*; pro te quoque ignitas ad Dominum preces interdum cum lacrymis effundebam. Non enim ita cupiebam de canis hujus manibus liberari, ut tu in caninis moribus permaneres: sed ut, si fieri posset, mentis sævitia morumque bestialitate deposita, tu quoque mecum de suavissima charitate, et de charissima suavitate gauderes. O quoties adhuc tibi medicamina Scripturarum! Quoties cœlestibus verbis, quasi quibusdam carminibus, tuum tentavi mitigare furorem! quoties etiam Threicia et Davidica cithara conatus sum illud vel expellere, vel sedare dæmonium, quo vexaris. At tu, immauissime hominum, plus aloes quam mellis habens, nunquam dulcia monita suscepisti, nec in pectoris tui agro divina semina coalescere permisisti, in quo impiissimæ cupiditatis et cupidissimæ impietatis planta convulvit.

Certe olim apud quosdam philosophos de revolutionibus animarum grandis erat opinio: quæ per te non inaniter confirmatur, dum, sicut illi, Enphorolum in Pythagoram, sic in te Gervasium putent nostri temporis homines esse transfusum. Verum non id ego tibi concesserim, ut ille in te totus

A transierit: cum in illo tyranno quondam bonarum artium vestigia fuerint, quibus omnino tu cares, ille excelluit. Et ille quidem ecclesias construebat, tu destruis: ille templa Domini adornabat, tu spoliabas: ille religiosos viros non mediocriter honorabat, tu vero persequeris. Nihil igitur in te ex bonis illius, sed sola vitia demigrarunt.

Ah! pudet recordari miseriarum, quas sub tuo servili barbaroque dominio passus sum! pudet reminisci, quanta mihi mala pro bonis, quantaque pro dilectione mea conviciorum mihi jacula vulnæque jurgiorum retuleris! Prætereo minas tuas, prætereo quod in ipsa festivitate beati Remigii *follem* me verbo rustico appellasti. Nec injuria id quidem. Nisi enim ego follis fuisset, ad te tam immitem, tam truncem, tam violentam, tam immanem bestiam, non venissem. At certe omnino stupendum fuit, ut qui follis exstiti ad te veniendo, non fierem follior sub tua tyrannide remanendo. Prætereo quanta improbitate tentaveris a me pecuniam, quam Romane itineri paraveram, extorquere; quibus artibus, quibus dolis me per Sarabaitas tuos et circumcelliones circumvenceris. Prætereo illas litteras tuas, quas super persona mea domino meo Mettensi episcopo conscripsisti: prætereo illas quas Cipuino clerico transmisisti. Illas parumper attingam, quas domino apostolico tui nuncii prætulerunt, in quibus sic vecordia tua et improbitas mentis apparuit, ut cum venerabili papæ, tum sacro senatui fueris ludibrio et horrore. Asserebas enim in illis litteris tuis, C me hominem esse pacificum, humilem et quietum, lectioni semper intentum; ac per hoc non me Francigenarum tuisque moribus convenire: te quadam opinionis meæ fragrantia (quam tamen in me pax, non virtus pepererat) inductum, ut mihi abbatiam Sancti Remigii commendares. O monstrum nulla virtute redemptum a vitiis! putasne inferioris esse virtutis in pace temperanter, modeste et sobrie conversari, quam in bello acriter et fortiter præliari. cum pax soleat fortes etiam animos evolvere: pugna vero imbelles et desides roborare. Ueque non immerito ille insignis orator arma togæ cedere persuadet subtiliter, nimirum considerans pauciores esse qui possint in pace vivere continenter, quam qui pati bellorum labores et pericula patienter.

Verum fiducialiter dixerim eum non posse bello succumbere, quem non potuit pax longa corrumpere; et testa quæ in aquis posita non mollescit, dissilire in ignibus nescit. Risit igitur dominus apostolicus illas litteras tuas: et quæ in injuriam meam transmissæ sunt, laudem mihi et gloriam pepererunt. Contulit ergo mihi idem venerabilis papa abbatiam Sancti Remigii vel retinendi, vel deserendi liberam potestatem: isque tibi litterarum suarum auctoritate mandavit, ut nihil ex supradicta abbatia faceres, nisi quod voluntas mea consiliumque præscriberet. Ego in redeundo diu mecum multumque deliberans, in eosque mores tuosque collibrans, summum duxi nefas, si vel ex visione tua meus unquam

altorius commacularetur aspectus. Non est itaque levitatis et inconstantiae deputandum, quod abbatiam tuam consortiumque tuum auferim; idque mihi perfacile, quisquis te agnoscit, ignoscit.

EPISTOLA IV.

AD QUEMDAM ABBATEM.

Ejusdem argumenti ac duæ superiores.

Desiderabiliter venerabili et venerabiliter desiderabili domno et Patri H., W. peccator, orationem, servitium.

Accepi litteras tuas, litteras puræ benevolentiae, litteras sincerissimi amoris igne ferventes, et intimæ dilectionis ineffabili splendore lucentes. In his autem litteris tuis asserebas te non mediocriter admirari, me sic falli, sic decipi potuisse, ut in terra Francorum, quasi in lacu leonum, me passus sim tam tenere facileque contrudi: præsertim cum me ab hoc letali facinore illius cruentissimæ bestiae immanitas revocare debuerit, etiamsi cætera satis quieta tutaque forent. Fateor ita esse, tibi que veraciter meam temeritatem meamque stultitiam objurganti, quid excusationis, quid defensionis obtendam, me non habere confiteor. Verum debes meminisse infirmitatis humanæ, neminemque, dum in hoc corpore mortis vivitur, ita fore perfectum, ut non subiaceat mutabilitatis incerto. Quid enim miram me alienis cessisse consiliis, et a stabilitatis propriæ firmitate paululum titubasse, cum et David, prudentissimus prophetarum, servi in dominum Miphiboseth accusationi falsæ crediderit; et Josias rex ille sanctissimus, unicæque pietatis in Dominum, pro rege Assyriorum in Necho regem Ægypti consurgens Domini provocaverit iram; quæ tamen, ne tanti viri meritum deprimeret, transitoria pœna morteque sedata est temporalis. Non est igitur admirandum, si et nos qui involvimur tenebris peccatorum, in lubrico itinere labimur, et in nostris consiliis caligamus: cum tales tantique viri ignorantia potuerint nubilo obscurari, in quorum vita et moribus lumen justitiæ et solis etiam claritas refulgebat.

Et ego quidem quadam virtutis imagine sum deceptus, et ut illius feræ pessimæ monstrique horribilis sævitia minus prospectaretur, prospectaque caveretur, miseris monachis et afflicto loco causa fuit intentio consulendi. Pollicebatur enim ille aper de silva crebris, multumque terribilibus juramentis, se vineam Domini nunquam ulterius depasturum, nec de ea quidquam ablaturum, nisi quod ei manus meæ spontanea largitio contulisset. Credidi, fateor, promissionibus ejus, non levis meriti minimeve remunerationis arbitrans fore, si per me posset illius truculentia temperari. At ille rapacissimus lupus callide blandiendo et falsa pollicendo, omnino moliebatur abbatioræ nostræ, quæ pro modulo suo satis ordinata satisque composita videbatur, dentem inflgere; et quæ pestilentia sua protriverat, in malitiæ suæ ventrem quoquo modo aliena consciscere. Qui postquam se vidit frustra niti artesque suas sibi parum procedere, in apertam insaniam solitumque furorem

prosilis, nec me terrere minis, nec subplantare insidiis, nesciens miser sub illius me capitis umbra infatigabiliter decertare, a quo conculcari leonem et draconem tuba prophetica præconatur. Ut igitur non illi virulentæ insidiæ, sic nec mihi Deo propitio, quibus eas repellerem, doli et astutiæ defuere. Licet ergo illius me jugo subjecerim imprudenter ad modicam, tamen toleravi patienter, evasi sapienter.

Verum non minimo pudore confundor, me plus credidisse verbis alienis, quam oculis meis: et cum in illo mihi totius malignitatis indicia apparerent, me cum illo vel sub illo consensisse puncto temporis immorari miserabiliter erubesco. Certe videbam in illo cervicem inflexibilem et erectam, oculos pleæ furis huc illucque currentes, nares spirantes contemptum, sermonem varium sibi que dissimilem, nulla consequentia nulla que ratione constantem, humeros jactabiles, pedes instabiles, incessum inaequalem, incompositum, indecorum, manes rapaces, violentas, promptas ad cædem et ad injuriam proximorum. Cum igitur hæc in illo venenatæ mentis signa perspexerim, ultimæ omnino miseræ fuit sic me potuisse nihilmetipsi absentari, ut usquam me passus sim ejus vel convictu vel colloquio maculari. Spero autem jam me de cætero prospectiorem, purgatiorem, cautioremque futurum; si tamen tu mihi opitulari non abnuas, precibusque potentissimis agere, ut hæc mihi, quæ ex quadam mentis otiositate contracta est, prolapsio remittatur. Vale.

EPISTOLA V.

AD MONACHUM QUEMDAM.

Illum ad unum Deum querendum hortetur.

Dilectissimo fratri A., W. peccator, intimæ dilectionis affectum.

Omnes quidem homines qui sacræ fidei et agitionis divinæ munere gloriantur, decet sancte et laudabiliter conversari. Hujus tamen negotii majus his pondus incumbit, qui excellentiori propositio suas animas voluntarie subjungentes, animique fervore mirabili omnium præceptorum cacumina supergressi, in Christi corpore quasi quædam clarissima lumina emicant. Cum enim conjugia apostolico ore laudentur, et ex facultatibus suis partem pauperibus erogantes, sedes beatorum, camposque Elysios consequantur, isti tamen vitio perfectioris amoris omnia visibilia contemnentes, ipsam subito monachem arripere maluerunt, quam ex his temporalibus gradus efficere, quibus ad illam conscenditur. Sane quod omnia referantur ad monachem, et quia super universa, quæ per ipsam facta sunt, teneat principatum Scriptura illa satis evidentem ostendit, quæ de sapientia loquens, *Cum una*, inquit, *sit, omnia potest*. Et unam se a Domino petere Psalmista testatur et arca quæ a Noe constructa est, ubi mensuræ cælitus dantur, in inferioribus trecentorum cubitorum longitudinem, et quinquaginta latitudinem habentem describitur: quæ tamen ad altiora consurgens capturatur in angustum, ita ut summitas ejus in unum cubiti spatium terminetur.

Vides ergo quomodo universa reoigantur a:1 monadem: quam qui in præsentî potuerit obtinere, jam profecto illud in hac mortalitate consequitur, ad quod in illa resurrectione communi creatura rationalis sancta et munda devenire contendit. Tunc, ut divinæ literæ pollicentur, erit Deus omnia in omnibus, cum tradiderit Filius regnum Deo et Patri, id est cum fideles, in quibus nunc regnat ille per fidem, ad contemplationem Dei et Patris optabiliter feliciterque perduxerit. Illic excellentissimæ visioni Moyses ille legislator, et ardentissimus divinitatis amator, liberum cupiebat adhibere conspectum, quando cum Domino loquens, ut et semetipsum dignaretur ostendere, devotissime precabatur. Noverat enim vir ille mirabilis summam beatitudinem fore rerum omnium principium contueri, et illam monadem mentis complecti, a qua universa sumunt originem, et in qua habent omnia finem.

Claret igitur quantæ virtutis quantæque præstantiæ sit, omni sæculari spe mundique felicitate rejecta, illud unicam bonum appetere, ad quod tantî viri suspirabat intentio. Unde et in regeneratione cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, jure a Domino Judicariam accipient potestatem, qui ejus dilectionis intuitu omnia reliquerint: quia et id congruere æquitati, quicumque sanum sapit, intelligit, ut qui in peregrinatione veraciter humiles existerint, sint in patria gloriosi.

Inter hujuscemodi ergo heroas solem te eminentissimam adepturum certa me cogit ratio opinari: C quia ut ad tantam humilitatem descenderes, non te, ut quosdam, recordatio peccatorum, sed laudabiliter acta vita superior patriæque cœlestis desiderium invitavit. Semper igitur sis circumspectus, semper sis providus, omnique studio totaque intentione cordis enitere, ut de bonis semper ad optima transeundo, finem facias concordare principio; nec ulla hostis antiqui fraudulentia violetur, quod ab integritate sumpsit exordium. Non aliorum, quæso, torpor tantum faciat tepere fervorem, nec eorum exempla te negligentiores efficiant, qui prætendunt habitu quod moribus insequuntur. Multi etenim tales, quod te latere non arbitror, sub angelico habitu delitescunt, quorum sic misera est conversatio tantaque vitæ perversitas, ut bonis etiam mentibus ple- D rumque sacri propositi pœnitentiam ingerant, vitæque deterioris contactu sanctæ cœlestisque militiæ non desinant obscurare nitorem: qui per se quidem semper præclarus, semper lucidus, se. per egregius est.

At bene fundatum animum res non ista perturbat, nec cum a summo amore disjungere cujuslibet malitiæ valet improbitas. Scit enim in Dominica arena grana inter paleas gemere, nec eam oportere divinæ discussionis ventilabro, nisi in fine sæculi, permundari: scit in præsentî pisciterna verbi sagena bonos malesque pisces concludi, nec eos posse nisi in litore separari. Sic ergo debemus animum moderari,

si impatientiæ virus longanimitatis antidoto temperare, ut et patenter malorum improbitatem feramus, nec unquam bonos propter pessimos deseramus.

Hic tu me forsitan argues, cur ipse Beati Remigii abbatiam tam cito facileque reliquerim; cum in illo collegio dubitari non possit quosdam viros honestissimos inveniri, ex quorum benevolentissima caritate ceteri debuerunt tolerabiles judicari. Fateor, partim justa hæc tua objurgatio videretur, nisi ille pestilens truncus scilicet, inutile lignum, terram illam miserabiliter occupasset, sub cujus umbra nulla quidem bona possunt semina exoriri, sed et si qua exorta fuerant, evocantur. Ita enim illa venenata et amarissima arbor tenebrosa est et condensata, ut quocumque brachia tortuosa mortiferosque ramos extenderit, nullum illic sol justitiæ lumenque veritatis habere possit accessum. Tale igitur monstrum et hujuscemodi aufugisse portentam, non impatientiæ et inconstantiae vitio, sed summæ virtuti summiæque est prudentiæ deputandum.

EPISTOLA VI.

AD EUNDEM.

*A proposito fervore deficienti exponit arcana
judicia Dei.*

Fratri A., W. peccator, sole vestiri, et lunam habere sub pedibus.

Quoniam quisquis veræ dilectionis stimulat affectu, non minus proximorum quam suis provecibus collatatur, congratulatorias tibi litteras nuper transmisisse me memini, sperans tuæ conversionis principio totius vitæ tenorem finemque propositi responsoram. At, ut mihi relatum est, longe aliter se res habet, teque malorum improbitate devictum, patientiæ elypeum projecisse: quo si vellet tua fraternitas communiti, cum ex quorundam melioratione, tum ex tolerantia pessimorum non minuentur tibi lucrum virtutis aceresceret.

Agitur enim modo ineffabili ordineque mirabili, ut semper electorum utilitati reproborum serviat omnis improbitas; eoque purius veri Israelitæ cœlesti divinoque lumine perfrauantur, quo profundius suis tenebris suæque caligini Ægyptii immerguntur. Mentior si non ita sacra contestatur historia, quæ it illa percussione Memphisica apud Ægyptios palpabiles tenebras, apud plebem vero fidelium clarissimam lucem fuisse commemorat. Sic nimirum hi duo populi discernuntur, ut licet in una provincia sint, licet eadem commorentur in domo, alter tamen semper in lumine, alter in tenebris obversetur. Nec mirum id quidem. Tanta est enim illius oblecticii læminis, divini que fulgoris potentia, ut corda quæcunque tetigerit, statim illuminet et accendat: quæ vero suo judicaverit indigna contactu, in sua caligine tenebrosa et frigida perseverent. Cur vero ex una perditionis massa omnium hominum genus emergerit, et originali peccato priusquam renascantur omnes teneantur obnoxii; cur aliis gratia conversionis divina inspiratione præstetur, alii autem in propria

obscuracione permancant; non humanæ rationis A examine, nec mortalis ingenii est trutinâ ponderandum.

Verum ex hac ipsa divini profunditate iudicii illud salubriter admonemur, ne facile temereque infirmorum fratrum consortia deseramus: quia quid de his iudex ille secretissimus in occulto disponat, non est idoneus noster comprehendere intellectus. Fit enim plerumque, ut hi qui videntur opprimi pondere delictorum, et in aquilonis lateribus residere, subito divina inspiratione compuncti, culparum sordes excutiant et in terra australi per opera virtutum sibi domos ædificent.

Quod cum ita sit, immanissimæ est omnino intolerabilisque superbix interni et æterni iudicis velle prævenire sententiam, et discretionem piscium, qui B eorumdem sacramentorum retibus concluduntur, in præsentem exercere conari, priusquam maris littora contingantur. Certe hoc divinæ litteræ docent, hoc omnis series Scripturarum bene consueta respondet, bonos a malis interim corde separari debere, non corpore; nec locorum longinquitate, sed affectuum qualitate. Veniet profecto, veniet illa dies, in qua inter pecus macilentum et pingue, inter pecus arietum et hircorum, pastor ille falli nescius iudicabit. Tunc occulta tenebrarum omnino producentur in luce, nec sub ovinis pellibus lupina corda se contegent: quia ex ipsius beatissimæ resurrectionis virtute potentiaque proveniet, ut quales hic singuli fuere in moribus, tales illic appareant in ipsis corporibus. Denique ideo vitro mundo illa luminosa ci- C vilas comparatur, quoniam clarissimi vitri in morem, quidquid ibi interius erit, exterius eminebit, ipsæque conceptiones animorum mirabiliter subiacebunt conspectui oculorum. Ergo, dilectissime frater, ad illam ineffabilem puritatem sanctis moribus nos paremus, boni ipsi simus; quosque trahere ad meliora non possumus, patientissime toleremus. Vale.

EPISTOLA VII.

AD A... PRÆCEPTOREM SUUM.

Illum ad sæculi contemptum hortatur.

Præceptoris suo A. W. peccator, fugere a facie arcus. Consideranti mihi studia cupiditatesque mortali-
um, tanta admiratio, tantusque stupor offunditur, ut cum Satyrico exclamare compellar:

O curas hominum, o quantum est in rebus inane!

Quis enim non vehementissime admiretur tanta miseros homines cupiditate raptari, ut eorum aviditati non ratio, non voluntas, non denique timor Domini, finem imponat? Fit enim mirum in modum, ut quanto plura congesserint, tanto magis cupiditatis facibus inardescant, crescatque amor summi, quantum ipsa pecunia crescit. Unde ineffa-

biliter divina est prædicanda justitia, quæ sic mori hominem peccantem addixit, ut ei propter incertos casus quotidie immineret; propter brevitatem autem longe non posset abesse. Providit nimirum summa Divinitas hominem posse cupiditatibus relectari, a licitasque cohibere lætitiis, si pœnæ formido semper ejus ante oculos versaretur. Quis enim sub mortis metu positus vel minimam de rebus temporalibus capiat voluptatem, quas, velit nolit, ipse sit relicturus?

Jam ergo videre perfacile est, quantis illi deflexi sint fluminibus lacrymarum, qui medicinali Domini severitate contempta, ita semel se iniquitatis dedere profundo, ut revocare gradum superasque emergere ad auras nec valeant, nec velint ulterius. Quorum mirabilem, imo miserabilem cæcitatem cæcitatibusque supplicium quo facilius evitarem, ad veræ philosophicæ sinum, gremiumque me contuli. Medetur enim illa animis, inanes sollicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores. Tanta autem jucunditas, tamque inestimabilis est ejus pulchritudo, ut unus dies bene et ex præceptis ejus actus, peccanti immortalitati dignissime præponatur.

Vides igitur, si me diligis, quanta sit tibi cum exultatione lætandum, qui mihi talem sponsam elegerim, cujus cum forma, tum suavitas rebus omnibus antecellit. Jam ergo sicca lacrymas, cohibe fletum, omnem mœrorem expellito: pro certo noveris me partem optimam elegisse. Credito, credito mihi, succedet humilitati sublimitas, lacrymis risus, divitiæ paupertati: magna sunt enim quæ suis illa amatoribus pollicetur. Et re vera quis cogitare sufficiat, quantas sapientia dilectoribus suis opes sit collatura, cum ejus amore suscepta paupertas ipsa delectet? Huic ergo adhærere mihi bonum est, nullusque unquam fuerit dies, qui me ab ejus amplexibus et amore divellat.

Verum si nosse desideras quali in castris ejus regula militemus, breviter tibi illam describimus. Sunt nobis cuncta communia, unum cor, una anima, unum idemque propositum: virtus autem obedientiæ sic præpollat, ut cum nobis incredibile sit studium legendi, nullus tamen obedientiæ præferre audeat lectionem. De gratuita vero paupertate quid referam, cum omne quod corporeus sensus attingit sit nobis omnino contemptui, animumque avocantes a corpore consuescamus mori? Arduum id quidem atque difficile, quis negat? Sed tamen hoc, dice philosophia, nos credimus effecturos. Hæc est vita laudabilis, quam tenemus: hæc vera philosophia, ad quam te, o amice, invitamus. Quod si te ad hanc adducere non valero, tu me ab illa nunquam abduces. Vale, et miserere animæ tuæ.

ADNOTATIONES IN GUILLELMI EPISTOLAS.

IN EPISTOLAM I.

In prima hac epistola Willelmus Gregorio papæ VII gratulatur de ejus electione, quæ contigit anno 1073; tum significat se postulatum ad regimen abbatix Sancti Remigii apud Remos, quæ post obitum

Herimari anno 1071 pastore vacaverat, quod onus sustinere refugit. Huc spectant Gregorii papæ VII epistolæ quædam nimirum libri primi epistola 13, ad Manessem Remorum pontificem, qua eum monet ut ne monachos Remigianos amplius vexet, utque juxta cano-

nicas sanctiones abbatem ibi ordinandum curet. Eandem rem commendat epistola sequenti ad Hugonem abbatem Cluniacensem. Utraque epistola data indictione undecima, hoc est anno 1073.

Propius Willelmum nostrum spectant ejusdem libri epistolæ 52 et 53, scriptæ indictione duodecima: prior quidem ad Manassen, quem laudat, quod monasterio sancti Remigii *honestum moribus et eruditum litteris hominem præferecit*, scilicet Willelmum nostrum, de quo hæc subdit: *Abbas quidem nobis admodum placet: et si posset ferre onus, ut utrasque abbatias regeret, Mettensem scilicet et Remensem, laudassem pro eo, quia vir religiosus et sapiens est.* Verum quia Willelmus in hac epistola onus istud a se amoliri conatur, subjicit Gregorius: *Alioquin si pondus utrarumque regiminis supra posse sibi est, ut ipse fatetur, ne nimia gravedine pressus succumbat, rogamus prudentiam tuam, imo apostolica auctoritate monemus, quatenus suo consilio et consensu per electionem congregationis, secundum Regulam sancti Benedicti, idoneum ibi rectorem, Deo concedente, constituas.* Denique Gregorius epistolam 53 ad Herimannum Mettensem episcopum de eadem re scribit, scilicet *abbatem Sancti Arnulfi*, nempe Willelmum (non vero abbatem Arnulfum, ut perperam legitur in lemmate vulgatæ epistolæ) velle renuntiare abbatibus Sancti Remigii, et Mettensi esse contentum.

Diabolus ille Versellensis, Gregorius scilicet episcopus Vercellensis, primum a Leone papæ ob adulterium atque flagitia excommunicatus, dein absolutus: qui Henrici IV imperatoris cancellarius in Italia factus, ita ejus factioni semper adhæsit, ut eo instigante Cadeloum Parmensem episcopum, conspirante Placentino pontifice, antipapam creaverit post mortem Nicolai II; idemque Romam ab eodem imperatore missus ad confirmandam Gregorii VII electionem, cui primum resisterat; demum, synodo adversus eum convocata, misere expiravit.

In fine epistolæ Willelmus non ita bene sentit de monachis Remigianis: at in fine epistolæ quintæ judicium suum temperat; testatur in illo collegio quosdam viros *honestissimos inveniri, ex quorum benevolentissima charitate, cæteri debuerunt tolerabiles judicari.*

IN EPISTOLAM II.

In hac duabusque sequentibus epistolis Willelmus acerbius ac durius fortasse, quam par esset, in Manassen invehitur. Facilius tamen Willelmo veniam dabit, qui Manassæ mores perspectos habuerit. Legendi hæc de re tum Hugo Flaviniacensis abbas, ejus æqualis in Chronico, tum Guibertus abbas de Novigento in lib. I De Vita sua, cap. 11, ubi sancti Brunonis secessum ex urbe Romensi refundit in flagitiosam Manassæ vitam. *Manasses, inquit, post Gervasii famosissimi archiepiscopi decessum, prædictæ urbis regimini simoniace se intrusit: vir quidem nobilis, sed nihil prorsus serenitatis, quæ prima ingenuitatem decet, habens..... Is cum milites summo opere affectaret, clerum negligeret, dixisse aliquando refertur: « Bonus, ait, esset Remensis archiepiscopus, si non missas inde cantari oporteret, » etc.* Eo vero processit Manassæ flagitiosa vita, ut in ordinem reductus sit anno 1080 in concilio Lugdunensi. Ex

A quibus intelligas, non sine causa Willelmum exarsisse in ipsum, tametsi hic auctor ingenii paulo ferventioris ac mordacioris fuisse videtur.

Luscium Lavinium. Is fuit poeta maledicentissimus, de quo Terentius in prologo *Andriæ* et *Heautontimorumeni*, ubi eum malevolam poetam tacito nomine appellat.

IN EPISTOLAM III.

Hic Gervasium Remorum archiepiscopum Willelmus comparat cum Manasse ejus successore, longe tamen præferendo Gervasium. Hunc quippe laudat, tum ob bonarum artium studium, quibus excelluit, tum ob constructas ecclesias et templa exornata, scilicet ecclesias Sancti Nicasii et Sancti Dionysii, quas instauravit, tum denique ob religiosorum virorum cultum. Nam monachos ordinis sancti Benedicti in Sancti Nicasii, canonicos regulares in Sancti Dionysii monasteria primus induxit. Cur vero eum tyrannum vocet, non comperio, nisi quod ipsius demortui animam e dæmonum potestate per sanctos martyres Dionysium et Nicasium ereptam veteres ferunt.

Follis nomine, quo auctor ulitur hoc loco, veteres Galli insanum et stultum significabant, teste Joanne Diacono in lib. IV De Vita sancti Gregorii, cap. 96. *At ille, inquit, more Gallico sanctum senem increpitans follem, etc.*

IN EPISTOLAM VII.

Quis fuerit Willelmi præceptor, cui septima ejus epistola inscripta est, incertum nobis reddit decurtatum istius præceptoris nomen, sola prima littera A indicatum. Conjectio tamen fuisse Alesanum, Fulberti Carnotensis episcopi discipulum, quem Adelmanus laudat in versibus rhythmicis.

*Vix amissum quereremur Oduiso superstita
Alesanum: quantum erat veteris scientiæ,
Sicut hi quos eruditil satis pollent hodie.*

Cæterum quam solida pietate imbutus fuerit Willelmus noster intelligimus maxime ex tribus postremis epistolis: quas cum quatuor aliis ex ms. codice Mettensis monasterii Sancti Arnulfi descripsit, mihi que transmisit vir religiosissimus dominus Josephus Homassellius, ejusdem loci tum subprior, congregationis Sancti Vitoni.

Hic subjungendam duxi orationem Willelmi abbatis in festo Sancti Augustini recitandam, hujus Willelmi abbatis Fiscannensis ac Divionensis, qui collapsam monasticæ religionis disciplinam, cum in pluribus aliis, tum in Mettensi S. Arnulfi monasterio instauravit. Ut potius alteri Willelmo, cujus epistolæ hactenus retuli, subjectam orationem adscribam, his conjecturis moveor. Primo, quod Mettensis codex in monasterio Sancti Arnulfi, eo Willelmo abbate, scriptus sit. Deinde, quod hæc oratio inscribatur *Domni Willelmi abbatis*, absque alia honoris præfatione: cum Willelmus antiquior jam tum beatus ac sanctæ memoriæ abbas diceretur. Sic Warinus in epistola superius edita hunc *sanctæ memoriæ domnum abbatem Willelmum* appellat. Ad hæc, quod Willelmus junior sancti Augustini doctrinæ maxime addictus fuerit, ut patet in primis ex superiori epistola sexta.